

İZZET MELİH [DEVİRİM] I*

Martin HARTMANN

{İzzet Melih Bey}

İzzet Melih Bey Girit'in en asil Türk ailelerinden birine mensuptur. Pederi Esad Bey isminde bir zat idi ki bu adada defterdarlık vazifesini ifa eyliyordu.¹ İzzet Melih Bey bugün {1914} yirmi yedi yaşında {Hartmann'ın Almancaya çevirisinde "31 yaşında" çünkü "bugün" köşeli ayraç içinde 1918 olarak gösteriliyor.} bir genç olup bir taraftan iştiğalat-ı fikriye ve edebiye ile meluf olup² iken diğer taraftan reji nezareti katib-i umumiliği³ vazifesini ifa ediyor.

Tercüme-i hâline dair kendisinden alabildiğimiz bazı tafsilat şöylece hulasa olunabilir⁴: İzzet Melih Bey'in ailesi 1313 [1897] senesinde Girit adasında zuhur eren şuriş ve iğtişası mürekep⁵ İstanbula hicret edip yerleşmiş ve her ne kadar pederi bir müddet daha vazifesi başında kalmış ise

* Büyük ölçüde Martin Hartmann'ın yazım ve noktala işaretlerine uymaya çalışıldı. Ancak yazarın alıntıladığı özgün metnin yazım ve noktalama işaretleri de -karışıklığa yol açmadığı durumlarda gösterildi. Hartmann metninde hem köşeli ve hem yay ayraç kullanılmaktadır. Dolayısıyla bizim açıklamalarımız diğer bir ayraç biçimi { } içinde gösterilmektedir. Ayrıca alıntılanan metin yeni harflere aktarılırken çeviri yazı işaretleri kullanılmadı. Söz konusu yazımda uzunlukların gösterilmesinin zorunlu olduğu durumlarda düzeltme işaretinden " ^ ", ayın ve hemzelerin gösterilmesinin zorunlu olduğu durumlarda kesme işaretinden " ' " yararlanılmıştır. Yine de yazımda karışıklığa yol açar endişesiyle genelde uzunlukların, ayın ve hemze gibi ses değerlerinin yeni yazıya yansıtılmasından kaçınılmıştır. Bir önceki yazımda da belirttiğimiz gibi söz konusu çeviri metin Mustafa Atiker tarafından ve ikiye bölünerek yayımlanacaktır. Bu ilk bölüm için bk. Martin Hartmann, "İzzet Melih" *Dichter der neuen Türkei*, (Yayımlayan: Georg Kampffmeyer), Der Neue Orient, Berlin 1919, s. 68-74.

- 1 Görevini yerine getiriyordu.
- 2 Yukarıda geçen şu sözler; "Bir taraftan iştiğalat-ı fikriye ve edebiye ile meluf olup" atlanmış, Almancaya çevrilmemiş: Atlanan yerin bugünkü Türkçede karşılığı; edebiyat ve düşünce işleriyle uğraşmayı huy edinmiş.
- 3 Reji idaresi genel sekreterliği, başkâtipliği.
- 4 Bazı ayrıntılar şöyle özetlenebilir.
- 5 İç karışıklık ve ayaklanma sonunda.

de, bir sene sonra hastalanarak o da, İstanbul'a gelmiş ve reisi olduğu aile nezdinde terk-i hayat etmiştir. İzzet Melih Bey o vakit henüz on iki yaşında idi ve o zamandan beri, birtakım mükemmel mürebbiler⁶ tesiri altında yazı yazmak için bir ihtiyaç-ı şedit⁷ duymağa başlıyordu; Yazdı ve o kadar muvaffakiyetle⁸ yazdı ki üç sene zarfında⁹, yani henüz on beş yaşında iken payitahtın¹⁰ bütün edebî mecmuaları¹¹ İzzet Melih imzalı eserleri bölüşmez oldular.

Galatasaray Sultanisi'nin¹² bu harikulade küçük talebesi aynı zamanda, Fransız lisanında ihtisas kesbine¹³ çalışıyor ve o lisanın muhalledat-ı edebîyesini¹⁴ kavi bir iştiha-yı tenebbü'le mütalaa eyliyordu.¹⁵ Bu sa'yin neticesinde Fransızca eserler ibdâna da başladı.¹⁶ Öyle ki (Lezanal Politik Literer) „Les Annales Politiques et Littéraires” unvanıyla Paris'te münteşir pek mühim bir mecmua-i üsbüiyenin¹⁷ 1905 sene-i miladîyesinde -ki o vakit genç muharririmiz¹⁸ ancak 18 yaşında idi- açtığı bir müsabaka-i edebiyede nesirde ikinciliği ihraz eyledi¹⁹ ve o muhit-i ürefanın²⁰ şapaş{şabaş} ve mükâfatına nail oldu.²¹ O zamana kadar Fransızca yazılarını neşre cesaret edemeyen bu gencin namı, badema²², gerek İstanbul'un, gerek Paris'in en muteber ve mutena²³ Fransızca gazetelerinde görünmeğe başladı. Hatta denilebilir ki, İzzet Melih Bey, en ziyade bu Fransızca yazılarıyla temeyyüz etti. Bunun böyle oluşuna bir büyük sebep vardı ki o da, devr-i sabıkta²⁴ Türkçe asar-ı edebiyenin her nasılsa birer meyve-i memnu hâlini iktisap etmiş olmasıdır.²⁵ Çünkü İzzet Melih Bey, on dokuz yaşında, Galatasaray mektebinden çıktığı esnada “Maziye Rağmen” ünvanlı bir romanın sahibi bulunduğu hâlde, onu bir türlü nesre {neşre} muvaffak olamıyordu. Karşısında, sansür denilen o cadu-yı matbuat²⁶ gözlerini dört açmış, dışleri-

6 Eğitmenler.

7 Şiddetli bir ihtiyaç.

8 Başarıyla.

9 İçinde.

10 Başkentini.

11 Dergileri.

12 Galatasaray Lisesi'nin.

13 Uzmanlaşmaya

14 Edebiyat şaheserlerini.

15 İçinden kaynayıp taşan güçlü bir iştiha ile inceliyordu.

16 Bu çalışmanın sonunda Fransızca eserler yaratmaya başladı.

17 Paris'te yayımlanan çok önemli haftalık bir derginin.

18 Yazarımız.

19 Edebiyat yarışmasında düzyazıda ikincilik aldı.

20 Kültürlü kesimin.

21 Alkış ve armağanını aldı {Farsça şâbâş < şâd bâş}.

22 Daha sonra.

23 Gözde ve seçkin.

24 Geçmiş dönemde.

25 Türkçe edebiyat eserlerinin her nasılsa bir yasak meyveye dönüşmesidir.

26 Basın cadısı.

ni bilemiş, bi-eman²⁷ duruyordu. İzzet Melih Bey, bu manzara-i vahşet²⁸ önünde geri çekildi ve kalbi istibdat denilen haileye²⁹ karşı kin ile memnu, bir kenarda sükûn ve itikaf içinde sa'yine devam etti.³⁰

İzzet Melih Bey, asıl, *Temmuz İnkılabı*'ndan³¹ sonradır ki bütün şaşaaıyla âlem-i matbuata, saha-i iştihara atıldı.³² Onu, ilan-ı hürriyetin ilk aylarında, hemen her türlü tezahürat-ı fikriye ve vatanperveranenin³³ yanında gördük; bu genç muharrir feyzafeyz bir küşayış hissi ile³⁴ konferanslar veriyor, makaleler yazıyor, birtakım edebî müsamereler tertip ediyor ve hatta sahnelerde güzide³⁵ bir tavır ile bazı oyunlar teşkil eyliyordu.

İzzet Melih Bey o sıralarda "Muhit" [Umwelt] namındaki³⁶ bir mecmua-i edebiyenin müdüriyetini de deruhte etti³⁷ ve orada, nesl-i ah-yerin³⁸ en mümtaz ve muhterem simalarından birini teşkil eden Ahmet Haşim Bey'le (Hartmann'ın eklediği ifade: Çağdaşlarınca simbolist olarak bilinir.) beraber Osmanlı edebiyatında bir merhale addine seza olan³⁹ ve Fecr-i Ati kütüphanesinde toplanan genç yazılara hararetili bir germi⁴⁰ veriyordu. İzzet Melih Bey'in, bu esnada, Beyoğlu [Peras] sahnelerinin birinde, fakat Fransa'nın pek be-nam sanatkârını marufiyetle⁴¹ "Leyla" unvanlı Fransızca bir piyes oynuyor ve pek büyük muvaffakiyet ihraz ediyordu.⁴²

Genç muharrir, bu piyesini müteakip "Tezat" [Kontrast] ser-nameli Türkçe bir roman neşreyledi. Mümtaz bir gaye-i içtima-i ve edebî takip eden⁴³ bu roman hakkındaki mütalaatımı⁴⁴ bundan birkaç ay evvel "İkdam"da beyan ettiğim için, burada tekrar serd-i mütalaaya⁴⁵ hacet görmüyorum ve büyük bir hahişle⁴⁶ pek yakında va'z-ı sahne-i temaşa olunacağı⁴⁷ işittiğim "Büyük Paşa"⁴⁸ ismindeki Fransızca piyesini bekliyorum.

27 Kimseye göz açtırmadan.

28 Vahşet manzarası.

29 Baskı denilen acıklı duruma, trajediye.

30 Kinle dolu, bir kenarda sessiz, kendi kabuğuna çekilerek çalışmayı sürdürdü.

31 İkinci Meşrutiyet'ten.

32 Bütün görkemiyle basın âlemine atılıp ünlendi.

33 Düşünce ve vatanseverlik konulu gösterinin.

34 Feyizle dolup taşan bir ferahlık duygusuyla.

35 Seçkin.

36 Adındaki.

37 Edebiyat dergisinin müdürlüğünü de aldı.

38 En hayırlı kuşağın.

39 Aşama demenin uygun olacağı.

40 Ateşli bir bir sıcaklık.

41 Fransa'nın çok ünlü sanatçılarının bildiği.

42 Başarı kazanıyordu.

43 Toplum ve edebiyat açısından seçkin bir amacı olan.

44 Görüşlerimi.

45 Görüşlerimi açıklamaya.

46 İstekle.

47 Sahneye konulacağını.

48 *Büyük Paşa*, *Tezat* adlı romanın 1331/1915 tarihli ilk baskısının iç kapağında "Yakında intişar edecek / yayımlanacak olanlar" arasında gösterilse de yayımlanmamıştır.

Bu piyes bazı müjdelere göre, İspanyolcaya tercüme edilip Meksiko'da oynanan ve pek yakında Almanya'nın Kolonya {Köln} şehrinde va'z-ı sahne edilecek olan⁴⁹ o nefis "Leyla" piyesinden daha bariz meziy[y]at-ı edebiyeyi haiz olacaktı.⁵⁰ (Nevsal-i Millî'de Yakup Kadri'nin yazdığı hayat hikâyesine göre, s. 145 vd.)

144. sayfada İzzet Melih'in bir resmi, 147. sayfadaysa ondan örnek bir parça; "Kızım Remide"ye ithafıyla "İlk Tebessüm" yer alıyor. "İlk Tebessüm" biraz süslü diliyle hayat mücadelesinin acımasızlığı üzerine tatlı bir gevezelik. Berlin'de 1913-1914 yılları arasında Priber ve Lammers yayınevinden çıkmış ve Erich Oesterland'ın *Leila - Türkische Familienszene von Izzet Melyh* [Leyla - İzzet Melih'ten Türk Ailesinin Manzarası] adıyla çevirip düzenlediği ve başına bir giriş yazısı koyduğu eserin 36. sayfa ve devamındaki hayat hikâyesi için yararlanılan kaynakla benimkisi aynı: Yakup Kadri'nin İzzet Melih için Nevsal-i Millî'de yazdıkları. Burada bizim için yeni olan; "İzzet Melih'in son düzyazı çalışmasının "Kadın Sesi"⁵¹ adını taşıdığını ve onun şimdilerde Şükrü Ganem'in *Antara*⁵² başlıklı "Doğulu, mükemmel tiyatro oyununu yeniden yazmakla uğraştığını" öğrenmek (s. 40). {Yukarıda} Sanatçının çalışmalarıyla ilgili söylenenler kısmen doğrudur. Ancak "İzzet Melih'in *Leyla*'sındaki gibi, geleneksel Müslüman ailesinde evlilik, harem aracılığıyla adeta zinayı meşrulaştıran bir ilişki biçimidir demek" hemen hiç doğru olmasa gerek (s. 96). "Leyla" olsa olsa bir yergidir. Kahramanı Nazmi Bey, yabancılar dairesinde büro şefi {bir diplomat}, samimiyetle sevdiği soylu ve güzel karısı Leyla'yı, kocası banker bir Fransız kadınla aldatmaktadır. [...] ⁵³ İlk sahnede Nazmi, baştan çıkarıcı tavırlarıyla Juliette Senise ve kocası, Harem konusunda akılları zorlayıcı bir biçimde konuşurlar: Nazmi başkalarına "biraz paradoks bir fikir" gibi görünse de "Bizim siyasal ve toplumsal geleceğimiz büyük ölçüde kadınlarımızın gelecekteki yerine bağlı olacak." derken akıllıca bir laf etmiştir. Bunun yanında bir Fransızın lakırdısını; kadınların yakınlığı ve dostluğu olmazsa "zarafet, duyarlık inceliği ve şiirin" de (Ne sentez ama!) olmayaca-

49 Sahneye konulacak olan.

50 Edebi niteliklere sahip olacaktı.

51 *Kadın Sesi, Tezat* adlı romanın 1331/1915 tarihli ilk baskısının iç kapağında "Yakında intişar edecek / yayımlanacak olanlar" arasında gösterilse de yayımlanmaz. Bu durum, 1919 tarihli ikinci baskıda "yakında intişar edecek" olanlar arasında dense de değişmeyecektir.

52 Şükrü Ganem'in Fransızca yazdığı, İzzet Melih'in Türkçeye çevirdiği *Antara* adlı beş perdelik oyun, 1327/1911'de, İstanbul'da, Mahmut Bey Matbaasında basılmıştır. Daha geniş bilgi için bk. İzzet Melih, *Antara* (Oyun, Beş Perde), (İzzet Melih'in Osmanlıca Çevirisinden Sadeleştiren: İnci Koçak), AÜ DTCF Fakültesi Basımevi, Ankara 1983.

53 Buradaki bir cümle çevrilmeden atlanmıştır. Söz konusu cümlenin Türkçesi, eserin Almanca çevirisi ve Fransızca özgün metni karşılaştırıldıktan sonra ikinci bölümün başında bir dipnotla gösterilecektir.

ğını onaylaması, daha başta onda yüzeyselliğin hâkimiyetini göstermektedir. Koca, tam bir şey söyleyecekken hemen Bey söze karışır ve bayan Juliette buna pek de kızmaz hani. Beyin konuşmaları eşine pek az rastlanır bir yavelik ve adilik cinsindedir. Bu gösteriş budalası züppenin tek ideali: Şehvetle, kışkırtıcı bir cinsellikle sevmek ve sevilme (s. 56). Juliette’i sevdiğinden bu yana şarhoşluk ve şehvetle dolu bir bahar mevsimi içinde yaşamaktadır (s. 58) ve kendisine verdiği adla o, “İlkel içgüdülerin insanı”dır (s. 59). O, bunun “zevk ve sefa pez...ngi” anlamına geleceğini, kültürlü insana göre, içinde hep bir bit yeniği taşıyan şehvetin ne kadar da küçük düşürücü olduğunu bilmemektedir. Ancak Leyla, perdenin arkasından her şeyi görmüşse de, sahneye çıktığında kendini tutar. Bey uzaklaşır. Yosma, Leyla’ya ahmak kadın muamelesi çeker. Leyla, bu cins “özgürlük, medeniyet ve lüks” için oldukça yerinde, taşı geddiğine oturtan ifadelerle konuşurken Bey’inkiler pek zavallı kalır: Suçlu önce yalan söyler, sonra da “etrafını saran sefahat ve şehvet âlemi içinde, uzaktaki eşi unutan” erkekleri suçlar. Oyunun bitişi çok acımasızcadır: “Olduğum gibi kalacağım.” Üzülerek şunu da belirteyim. Avrupa başkentlerinde toplum hayatını kendileriyle paylaştığımız pek çok Türk genci Nazmi gibi düşünüp davranıyor, bir başka deyişle olgunlaşmadan bu hayata adım atıyor, kendisine huzurlu bir ortam kurmak için ilk denemelere başlayacağı yerde, zaten yüzeysel, bayağı cinsel zevkler âlemine dalıp kendini unutuyor ve bu anları yurduna taşıyor. Kısaca, Nazmi *zevzeklerin birisi* “der richtige Trottel”; eğer İzzet Melih böyle birini canlandırmak istemişse, gerçekten işini iyi yapmış demektir; ne yazık ki onun bu figürü [Typ] daha ilginç bulmasından korkmuyor da değilim. Doğrusu bu, onun zevk ve yargısı için kötüye işaret olacak. Burada bir ek olarak hem Avrupa hem de Türkiye’deki toplumsal hayatı yakından tanıyan bir Türk devlet adamının görüşlerine yer vermek istiyorum: “Türklerin çoğunluğu Avrupa’daki evliliklerin istisnasız hemen hepsinin, kadınların sadakatsizliği yüzünden bozuk, ve buna karşı Türklerin arasında, İstanbul’un kendi içinde, kadın sadakatsizliğinin pek nadir olduğunu zanneder; gerçekteyse Türkiye’deki evli kadınların durumu pek iç açıcı değildir, bizde eşini aldatan bir sürü erkek varken Avrupa’da sokağa yayılmış gözle görünür ahlaksızlığın yanı sıra ailelerde [evlilik ilişkisinde] güzel ve temiz ahlaklılık esastır.”

1330 tarihli Nevsal-i Millî’deki hayat hikâyesinde *Tezat* adlı roman geçmiyor. {Aslında geçiyor ama Hartmann bir zühul eseri olarak her nasılsa bir sayfa önce Yakup Kadri’nin bundan söz ettiğini, İkdam’daki yazısını unutmuş görünüyor. *Tezat* önce *Resimli Kitap* adlı bir dergide parça parça, 14 bölüm hâlinde 15. sayıdan 34. sayıya kadar, Kanunuevvel 1325/1909-1910

ve Teşrinisani 1327/1911 tarihleri arasında yayımlanır. Ayrıca söz konusu romanın sonunda; 1551/1915 tarihli ilk baskıda; Eylül 1325-Teşrinisani 1327, ve 1919 tarihli ikinci baskıda; İstanbul Eylül 1909-Teşrinisani 1911 ifadesi yer almaktadır. Hartmann'ın şimdi yay araç içindeki bilgileri, söz konusu eserin kitap hâlindeki ilk baskısıyla ilgilidir.} (Başlık: Tezat -Büyük Hikâye- Uşşakzade Halit Ziya Bey'in bir takrizini havidir [İstanbul] 1331, 240 s.; onun v. Wurzbach tarafından çevirisi hakkında Neuer Orient II'de [Yeni Doğu II] sayfa 318'e bakın.) Önce yazarın kitabın başında Halit Ziya'ya yazdığı yazıyı (s. 5-7) ve onun verdiği karşılığı (s. 8-15) vereceğim. İlkinde deniyor ki (alıntı metin parçası) :

{Uşşakzade Halid Ziya Beyefendi'ye}

Tezat'ı yazıp zat-ı üstadanelerine ithaf ve takdim ettiğim zaman: “Bir Türk zabitiyle⁵⁴ bir Rus kızının muşakası!⁵⁵ Ruhumuzu tehyic⁵⁶ edecek bundan daha güzel, daha vasi⁵⁷ bir roman mevzuu bulunamazdı.” bu yurmuşunuz. Lütufkâr sözlerinizin hakikati şu ki mesela Fransa'da “Morris Bares” [Maurice Barrès], “Rene Bazen” [René Bazin] ve sair birçok hikâyenüvis⁵⁸ ve şairler, milletlerinin kalbindeki son büyük yarayı, (1870 ve Alsaz Loren) [Elsaß-Lothringen] ceriha-i amikasını⁵⁹ muttasıl⁶⁰ tazelemek, muttasıl kanatmakla hiss-i intikam⁶¹ ve gayreti asla uyuşturmadıkları gibi, bizde dahi, mazideki satvetlerle⁶² beraber elemeleri de ihya ederek ruh-ı milleti hiss-i intibah ile takviye edecek⁶³ edebî eserler pek lazımdır. Zira, Emil Fake'nin [Emile Faguet] tabiri veçhiyle⁶⁴ “Vatan bir mazidir.” Bu fikrin bizde yanlış anlaşılmasından korkarak hemen ilave ediyorum ki maziye hürmet etmek mutaassıp ve mürteci⁶⁵ olmak değildir. . .

Şüphesiz vatan bir mazidir. Yani vatanın mazisini layıkıyla bilip takdir etmeyen, mazideki fütuh ve daratı⁶⁶ düşünerek iftihar etmeyen⁶⁷, bu büyüklükler karşısında milletin felaketlerini tahayyül edip⁶⁸ bunun sebeplerini araştırınca ruhu meraret ve intibah⁶⁹ ile dolmayan adam vatani-

54 Subayıyla.

55 Karşılıklı aşkı, aşk ilişkisi.

56 Heyecanlandırarak.

57 Geniş.

58 Anlatı; roman, öykü, yapma masal vb. yazarları.

59 Derin yarasını.

60 Sürekli.

61 İntikam duygusunu.

62 Zorlu, ezici kuvvet.

63 Milletin ruhunu uyanışla pekiştirecek.

64 Söylediği gibi.

65 Tutucu ve gerici.

66 Fetihleri ve debdebeyi, şaşaalı günleri.

67 Övünmeyen.

68 Kafasında canlandırıp.

69 Acılık ve uyanış.

na layık değildir. Mazinin hazine-i bi-payanından⁷⁰ gurur-ı millî, ümit ve metanet gibi ulvi kuvvetler⁷¹ alarak hareket etmeyen, istikbal için, daima daha müterakki, daha münevver⁷², daha medeni bir istikbal için çalışmayan adam hiçtir: Gaye-i hayalsiz, asaletsiz, hodbin bir mahlûktur.⁷³ Halbuki vatanımız için en vahim olan şey, ruh-ı millete çöken yeis ve nevmidi⁷⁴, ihmal ve lakaydîdir,⁷⁵ ve bu hâlet-i ruhiye⁷⁶ hemen herkeste aynı; hatta ümid-i ati⁷⁷ olan gençlerin ekserisinde... Bunun sebeplerini fikir ve hissi öldüren edvar-ı istibdatta⁷⁸, hayalat ve hevesatın⁷⁹ yaşamasına hiç müsait olmayan örf ve adatımızda⁸⁰ aramak lazım.⁸¹ Fakat burada meselenin tafsilatına girişemem. Yalnız önümüzdeki acı neticeyi açıktan açığa görerek onun büyük tehlikesini takdir etmeliyiz ki katiyet ve süratle hareket etmek ihtiyac-ı mübremi⁸² bütün kalbimizle duyalım.

İşte böyle hislerin en müessir saiklerinden⁸³ biri herhâlde edebiyattır. Bir sahne-i hayat⁸⁴ olmakla beraber, bir mana-yı felsefî ve içtimaiyi şamil olan temaşalar⁸⁵, hikâyeler ve şiirlerdir. Bugün “ Vatandan kat-ı ümit etmemeye yemin ettik!”⁸⁶ diye bağırın “Genç Fransızlar”ın heyecan-ı hamiyetini⁸⁷ besleyen şey, asıl böyle eserler değil mi? Binaenaleyh *Tezat*’ı okumak zahmetini ihtiyar edecekler⁸⁸ arasında bahusus nesl-i ahyer⁸⁹ onun mana-yı hakikatine nüfuz edeceğine⁹⁰ kani olmak isterim. Çünkü bizler -eski hataların silsile-i mesaibini⁹¹ görmeğe mahkûm olan zavallı bizler- *Tezat*’taki Naşit gibi “Slavlar”ın ezeli ve daimi düşmanlıklarının hatırat-ı

70 Sonsuz hazinesinden.

71 Millî gurur, ümit ve dayanıklılık gibi yüce kuvvetler.

72 Gelecek için, sürekli daha ilerlemiş, daha aydınlanmış.

73 İdealsiz, soysuz, bencil bir yaratıktır.

74 Milletın ruhuna çöken acı ve ümitsizliği.

75 İhmal ve ilgisizlik, görmezden gelmedir.

76 Ruhsal durum.

77 Gelecek ümidi.

78 Baskı dönemlerinde.

79 Hayallerin ve heveslerin.

80 Gelenek ve göreneklerimizde.

81 İzzet Melih yukarıdaki sözlerini çok sert bulmuş olmalı ki, aradan zaman geçtikten sonra bu sertliğin nedenlerini gösteren bir yazı kaleme almış. Hartmann bunu, burada dipnot olarak veriyor. Ancak *Tezat*’ın birinci ya da ikinci baskısında böyle bir açıklama bulunmamaktadır. Yine de İzzet Melih’in söz konusu dipnottaki açıklamalarına dayanarak onu asıl kızduranın İstanbul gençliğinin o günkü ilgisizliği ve kısmen vatansaver olmayan tutumu olduğunu söyleyelim. Yine aynı dipnotta bu durumun zamanla iyi yönde değiştiği belirtilmektedir.

82 Kesin kararlılık ve hızla hareket etmenin kaçınılmaz bir ihtiyaç/gereklik olduğunu.

83 En etkili nedenlerden.

84 Hayat sahnesi.

85 Felsefe ve toplumsal konulu tiyatro oyunları, gösteriler.

86 Vatandan ümit kesmemeye yemin ettik.

87 Millî onur ve gururunun heyecanını.

88 Zahmetini seçecekler.

89 Özellikle en hayırlı kuşak.

90 Onun gerçek manasını bütün incelikleriyle anlayacağına.

91 Musibetler silsilesini; art arda gelen felaketleri.

tariyesini⁹² yaşadıktan maada, şu son hücumlarını, müthiş cinayetlerini, şeytani entrikalarını gördük; bunların darbesiyle hâlâ başımız perişan, kalbimiz mecruh⁹³... İşte *Tezat*, ruhumuzda ebediyen canlı kalarak evlat ve ahfadımıza⁹⁴ aynı şiddetle intikal etmesi elzem olan hiss-i intikam ve intibahı tehyiç ettiği⁹⁵ cihetle, ve hayat-ı ruhiye ve milliyemize⁹⁶ şiddetle alakası olan birtakım meselelere temas ettiği için zamanında gelen bir eserdir.

Lakin bu, bir ihsas⁹⁷ ve telkinden ibarettir, ispat değildir. Zira ispat olsaydı nice ölü bir şey olan “nazariyeli edebiyat”⁹⁸a avdet edilmiş⁹⁹ olurdu. Hayır, “nazariyeli edebiyat”ı sevmem. Ancak, eşhası layıkıyla tetkik ve tahlil edilmiş¹⁰⁰ canlı insanlar olan, his ve sanatın kutsiyetini asla unutmayan, bilakis şiir ve sanatın kuvve-i cazibesine istinat ederek¹⁰¹ hatta sanatı daha asil, daha âli¹⁰² yapan “fikrî hikâye”nin taraftarı olduğumu birkaç defa söyledim. Ve *Tezat*’ı, büyük “Balzac”tan beri gittikçe tesis ve tevsî eden¹⁰³ bu “tarz”ın Türk edebiyatında henüz yeni olan bir misal-i naçizi¹⁰⁴ zannederek hiç olmazsa bu nokta-i nazardan şayan-ı dikkat bulduğum için¹⁰⁵, ilk sahi-fesine bizde “hikâye”nin müessis-i hakikisi¹⁰⁶ olan üstad-ı muktedirin namını¹⁰⁷ koymağa cesaret ettim. Bu suretle kalem sahibi olarak ona borçlu olduğum deyn-i edebîyi¹⁰⁸ kısmen eda etmekle beraber kadim ve samimi mi muhabbet-i hürmetkâranemi¹⁰⁹ tekrar eylemek istedim.

{Hartmann’da; Mayıs 1329/14 Mayıs 1913}¹¹⁰

92 Öncesiz ve sürekli düşmanlıklarının tarihi hatıralarını.

93 Kalbimiz yaralı.

94 Torunlarımıza.

95 Mutlaka aynı şiddetle aktarılması gerekli uyanış ve intikam duygusunu çoşturduğu.

96 Millî ve ruhsal hayatımıza.

97 Hissettirme, duygu yoluyla sezdirme.

98 Tezli edebiyat, bir kuramın güdümündeki edebiyat.

99 Dönülmüş.

100 Kişileri gereği gibi incelenip çözümlenmiş.

101 Çekici gücüne, albenisine dayanarak.

102 Daha soylu, daha yüce.

103 Gittikçe yerleşip yaygınlık kazanan.

104 Değersiz bir örneğini.

105 Hiç olmazsa bu bakış açısından dikkate değer bulduğum için.

106 Hikâyenin / anlatının gerçek kurucusu.

107 Büyük söz sahibi/Büyük ustanın adını.

108 Edebî borcu.

109 Saygıya dayalı sevgimi.

110 İzzet Melih, *Tezat*, Sabah Matbaası, (yer belirtilmemiş) 1331/1915, s. 5-7. 1919 tarihli ikinci baskıda yukarıdaki yazının altında; Şişli, Mayıs 1913, İ. M. İfadesi yer almaktadır; İzzet Melih, *Tezat*, Sabah Matbaası 2. bs., İstanbul 1919.

Halit Ziya'nın verdiği karşılık şöyle (alıntı metin parçası):

İzzet Melih'e

Eserinizi tuhfe¹¹¹ ettiğiniz adamın hayat-ı edebiyesinde¹¹² ne kadar medid bir ye's ve fütür silsile-i sinîni olduğunu vâkıf bulunsaydınız¹¹³, bu cümle-i lütfkâranenizin tevhit eylediği¹¹⁴ hiss-i tesliyet ve inşirahı¹¹⁵ ölçe-bilirdiniz.

O hayatın son hutuvatını¹¹⁶ atmak üzere bulunanlar için arkalarında, artık pasları üzerinde gıcırdaya gıcırdaya son nakus¹¹⁷ nisyanı¹¹⁸ boğuk bir velvele içinde gömerek müebbeden kapanacak olan bab-ı ebediyeti¹¹⁹ aşmadan evvel, ta uzaklardan, henüz ilk neşvedar¹²⁰ adımlarıyla münevver fecirler¹²¹ içinde ilerlemeye başlayan gençlerden birkaç şükufe-i tesliyet¹²² almak kadar kıymettar¹²³ bir şey tasavvur olunamaz. Zannetmem ki benden beklenen, size karşı deyn-i şükranımın¹²⁴ yalnız şu ifadesinden ibaret olsun. Sinnimin¹²⁵, tecrübemin bahşeylediği büyük biraderlik¹²⁶ vazifesi size düşündüğümü bir hakikat-i üryan¹²⁷ şeklinde söylemek hak ve imtiyazını verseydi bile, sizin lütfkârlığınıza mukabeleten¹²⁸ rast-gülukla tedîye-i deyn etmeyi¹²⁹ bana vicdanım tahmil ederdi.¹³⁰

Eserinizde evvela nazar-ı dikkate¹³¹ çarpan üslubunuzdur. Hemen daima tarz-ı ifadenize hükümran olan inhimak-ı sanat-perdazane¹³² sizi sadeliğe mahsus suhulet ve letafetten¹³³ ayırmayarak bütün üslubunuzun bir itidal-i mülayim içinde¹³⁴ takarrür edeceğine şahadet ediyor¹³⁵; necip bir tarz-ı beyanınız var.¹³⁶ Bir şeye dikkat ettim ki eğer size kuvvet vermek

111 Adadığınız, armağan ettiğiniz.

112 Edebiyat hayatında.

113 Art arda ne kadar uzun bir üzüntü ve bezginlikle geçen yılların.

114 Bu lütfkâr/gönül okşayıcı cümlelerin doğurduğu.

115 Gönülü avutup ferahlatan duyguyu.

116 Adımlarını.

117 Çan.

118 Unutulmuşu.

119 Ömür boyu kapanacak olan sonsuzluk kapısını.

120 Neşeli.

121 Aydınlık gün doğumları, tanlar.

122 Avuntu çiçeği

123 Değerli.

124 Şükran/Değer bilirlilik borcumun; gönül borcumun.

125 Yaşımın.

126 Verdiği ağabeylik

127 Çıplak bir hakikat.

128 Gönül okşayıcı davranışınıza karşılık olarak.

129 Doğru sözlülükle borcumu ödemeyi.

130 Yüklerdi.

131 Göze çarpan, önemli bulduğum.

132 İfade biçiminizde ağır basan sanatlı söyleyişe düşkünlük.

133 Sizi, yalınlığa özgü kolay ve tatlı söyleyiş.

134 Can sıkıcı olmayan orta bir yol.

135 Karar kılacağına / Yörüngesine oturacağına; kendini bulacağına tanıklık ediyor.

136 Seçkin bir anlatma biçiminiz var.

için büyük bir kıymeti olmasaydı benimle muasırlarımın izzet-i nefsimi-ze hürmeten meskut geçerdim¹³⁷: Biz ömr-i edebîmizin evan-ı mebadi-sinde¹³⁸ lisanımıza sizin kadar sahip olabilmekten pek uzak idik; vakia o zaman bu lisan da kendine tamamıyla sahip olabilmekten uzak idi. Bugüne ait hayat-ı hassasiyetimize mütevakıf olan¹³⁹ lisan-ı edebînin devre-i medide-i taharrisini¹⁴⁰ siz bir adımda geçivermiş oluyorsunuz. Bu, büyük biraderlerinize karşı kıymettar bir kârdır. Sonra sizde sinninizin¹⁴¹ icap ve müsaadesinden fazla inkişaf etmiş¹⁴² büyük bir hikâyenüvis istidadı var.¹⁴³

Eserinizin esasına ait söylenecek, yahut söylenmesi icap edecek mütalaa-i mahsusemi icmal için¹⁴⁴ işaret edeyim ki hayat-ı edebiyemizin ilk tecelliyatı¹⁴⁵ hüviyet-i hassasemize¹⁴⁶ en yakın olanlardır. Onlara en ziyade kendiliğimizden koruz. Bu, pek nadiren vaki olan bir şey, yani genç bir hayal-i sevda¹⁴⁷, ale'l-ekser de vukuuna intizar edilen¹⁴⁸ bir rüyadır. Bana kalırsa bu rakik ve zarif¹⁴⁹ şeylerin, bu şebabımızla perverde olan¹⁵⁰ çiçeklerin şiir ve hülyadan mürekkep ince süslerini bi-insaf bir intikadın¹⁵¹ süzgeçlerinden geçirmeye kalkışmak, bir billur parçasının in'ikaset-i gûnağûnunu¹⁵², o mini mini güneşlerini anlamak için kırıp ezmeğe benzer. Ve itiraf ederim ki temas ettiğiniz mesail-i hayat-ı içtimaiyede¹⁵³ sizden bazen ayrılmak korkusunda idim; başka türlü olmak da mümkün değil zannediyordum. Biraz evvel söylediğim gibi, siz hayatın bir kapısından giriyorsunuz, ben diğer bir kapısından çıkıyorum. Aramızda bilmem ne kadar senenin tecarip ve müşahedatı¹⁵⁴ var. Lakin pek büyük bir hayretle gördüm ki hayatın birçok tecarib-i elimeden¹⁵⁵ sonra istihsal¹⁵⁶ edilmiş olması lazım gelen hikmetinde de her türlü fark-ı sinne rağmen¹⁵⁷, birleşmiş oluyoruz. Acaba sizin karn-ı şebabınız¹⁵⁸ için genç iken müsinn olmak¹⁵⁹

137 Benimle çağdaşlarımın gururumuz kırılmasın diye susup geçerdim.

138 Biz edebiyat hayatımızın başlangıç döneminde.

139 Bugüne ait duyarlılık hayatımıza uygun olan.

140 Edebiyat dilini kazanmak/elde etmek için uzun süren araştırma evresini.

141 Yaşınızın.

142 Gelişmiş.

143 Anlatı yazarlığı yeteneği var.

144 Özel görüşümü toparlamak/kısaca söylemek için.

145 Edebiyat hayatımızın ilk ortaya çıkardıkları.

146 Duyuş kimliğimize.

147 Bir sevda hayali.

148 Çoğunlukla da gerçekleşmesi beklenen bir rüyadır.

149 İnce ve çekici.

150 Gençliğinizle beslenen.

151 Şiir ve hülyadan oluşmuş ince süslerini insafsız bir eleştiriden.

152 İşiltül, rengârenk yansımalarını.

153 Toplumsal hayat sorunlarında.

154 Tecrübeleri/Deneyimleri ve gözlemleri var.

155 Üzücü tecrübelerinden sonra.

156 Çıkarılmış.

157 Yaş farkına rağmen.

158 Gençlik çağımız.

159 Yaşlı / Kocamış olmak.

bir haslet-i mevhube¹⁶⁰ midir? Bizde teşkilat-ı ailenin¹⁶¹ en haiz-i ehemmiyet bir zemininde¹⁶² icra-yı tetkikat ediyorsunuz¹⁶³. Ben de, eğer bu zaten haddinden ziyade uzayan cevabın havsalası müsait olsaydı, hayat-ı içtimaiyenin bu mesail-i mühimmesine¹⁶⁴ ait mütalaatımı, hususiyle bizde vahim bir yara şeklinde gittikçe büyüyen bir tehlike-i hayatiyeye¹⁶⁵ dair nazariyatımı bast ederdim.¹⁶⁶ Fakat hacet kalacak mıydı? Benim söylenebilecek şeylerimin bütün hülasası zaten sizin ruh-ı eserinizden tereşşuh¹⁶⁷ ediyor...

Tuhfenizin bana yazdırdığı şu muhtelif satırları icmal edecek iki kelime bulabiliyorum: O da, lütufkârlığınıza mukabil azim bir teşekkür, ve sanat-ı güzidenize mukabil derin bir hiss-i tahsin. {Ayastafanos, 1913, Uşşakizade Halit Ziya}¹⁶⁸

Bu mektuplaşmanın değeri, {söz konusu} romanı inceledikten sonra ortaya çıkacak. Ama önce, bu edebiyat verimiyle ilgili hüküm tesisi için, temel sorunlarla sınırlandığında bile oldukça zengin içeriğinin gösterilmesi gerekli. Böylelikle modern Türk edebiyatçılarının hangi tehlikelerin tehdidi altında olduğunu da öğrenmiş olacağız.

160 Allah tarafından verilmiş bir özellik / huy.

161 Aile oluşumunun.

162 En önemli alanında.

163 İncelemeler yürüyorsunuz.

164 Toplumsal hayatın bu önemli sorunlarına.

165 Hayat tehlikesine.

166 Kuramsal görüşlerimi açardım.

167 Eserinizin ruhundan dışarıya sızıyor.

168 Bu ifade söz konusu eserin ikinci baskısında yer almaktadır. Birinci baskısında yalnızca “Uşşakizade Halit Ziya” ibaresi vardır.